

УДК 378.1
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.335>

І. І. Шемелинець
кандидат юридичних наук, доцент,
директор аналітичного центру
Київського університету імені Бориса Грінченка
orcid.org/0000-0003-4021-1366

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті аналізуються підходи до побудови системи юридичної освіти в Україні, починаючи з 2014 року та описуються передумови та критерії її трансформації, зокрема через збройну агресію росії проти України. Детально окреслюються зміни в системі вищої освіти, та вищої юридичної освіти зокрема, які відбулися за період з 2014 року, а також управлінські рішення, прийняті в умовах воєнного стану.

Досліджуються підходи до трансформації окремих складових системи юридичної освіти, обґрунтовується необхідність перегляду складників, рівнів, ступенів, умов ліцензування, змісту освітніх стандартів та освітніх програм, а також нормативно-правового регулювання системи юридичної освіти. Наголошується на необхідності перегляду рівнів та ступенів за якими здобувається вища юридична освіта, зокрема через відмови від підготовки юристів на рівні фахової передвищої освіти. Розглядаються та обґрунтовуються можливості запровадження наскрізної підготовки правників, як більш цілісної програми підготовки

Наголошується на потребі кардинальної оптимізації мережі закладів освіти, зокрема в контексті дефіциту державного фінансування, зниження фінансової спроможності учасників до здобуття вищої освіти та зовнішніх факторів, пов'язаних з переміщенням закладів освіти. Така оптимізація можлива завдяки об'єднанню університетів, а також відмови від підготовки юристів коледжами, територіально відокремленими структурними підрозділами, а також закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Акцентується увага на необхідності розроблення та затвердження освітніх стандартів та перегляду змісту освітніх програм підготовки правників, враховуючи актуальні виклики зумовлені війною. Також наголошується на необхідності вироблення єдиних підходів до нормативно-правового регулювання системи юридичної освіти.

Ключові слова: система юридичної освіти, трансформація.

Shemelynets Ya. I. TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF LEGAL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF WAR AND IN THE POST-WAR PERIOD

The article analyzes the approaches to building a system of legal education in Ukraine since 2014 and describes the prerequisites and criteria for its transformation, in particular due to Russia's armed aggression against Ukraine. The changes in the system of higher education, and higher legal education in particular, which have taken place since 2014, as well as administrative decisions taken under martial law are outlined in detail.

Approaches to the transformation of individual components of the legal education system are studied, the need to review the components, levels, degrees, licensing conditions, the content of educational standards and educational programs, as well as the regulation of the legal education system is substantiated. Emphasis is placed on the need to review the levels and degrees at which higher legal education is obtained, in particular through the refusal to train lawyers at the level of professional higher education. Possibilities of introduction of end-to-end training of lawyers as a more holistic training program are considered and substantiated.

Emphasis is placed on the need to radically optimize the network of educational institutions, in particular in the context of the deficit of public funding, reducing the financial capacity of participants to obtain higher education and external factors related to the relocation of educational institutions. Such optimization is possible due to the merger of universities, as well as the refusal to train lawyers in colleges, territorially separated structural units, as well as higher education institutions with specific learning conditions.

Emphasis is placed on the need to develop and approve educational standards and review the content of educational programs for the training of lawyers, taking into account the current challenges posed by the war. It also emphasizes the need to develop common approaches to the legal regulation of the legal education system.

Key words: legal education system, transformation.

Постановка проблеми. Анексія Криму та окупація російською федерацією окремих територій Донецької та Луганської областей у 2014 році зумовили виклики для невідкладної перебудови усієї системи вищої освіти в Україні. Влітку 2014 року був прийнятий новий закон «Про вищу освіту», що суттєво змінив підходи до організації системи та закріпив основні принципи університетської академічної автономії. Заклади освіти отримали можливість потенційно використовувати інструменти академічної автономії та її розширювати. Значна увага

в законі була приділена побудові систем забезпечення якості вищої освіти, як зовнішньої так і внутрішньої, були закладені основи функціонування Національного агентства забезпечення якості вищої освіти в Україні. Україна відмовилась від освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст, якого, за задумом законодавця мав замінити молодший бакалавр. Водночас у 2019 році був прийнятий окремий закон «Про фахову передвищу освіту», що дав можливість також здійснювати підготовку фахових молодших бакалаврів.

Держава намагалась також врегулювати безпосередні проблеми, які виникли зокрема у зв'язку з переміщенням окремих закладів вищої освіти з непідконтрольних українській владі територій та ускладненими можливостями доступу абітурієнтів з цих територій до здобуття освіти в Україні. Такі заклади освіти отримали можливість продовжити активно функціонувати на території, підконтрольній Україні, а студентам з непідконтрольних територій були створені можливості вступати на навчання в українські університети.

Система вищої юридичної освіти також зазнала змін. В рамках боротьби з корупційними проявами при вступі на магістратуру з права у 2016 році було запроваджено Єдине фахове вступне випробування, яке вмещувало тести з логіки, іноземної мови та права. Спочатку експеримент був проведений у 9 закладах вищої освіти, а з 2017 року у всіх правничих школах, як повноцінний незалежний інструмент, який забезпечував прозорий вступ на магістратуру з права. Згодом до цього процесу також додали і вступників на магістратуру з міжнародного права. У 2019 році було запроваджено для вступників на бакалаврські програми мінімальний конкурсний бал (130 балів), а з 2020 року його збільшено до 140. Також держава відмовилась від фінансування підготовки юристів на заочній формі, молодших спеціалістів та молодших бакалаврів, а також на рівні фахової передвищої освіти. Почалась робота над створення концепту Єдиного державного кваліфікаційного іспиту для магістрів з права.

Попри зміни у законодавство, була також зроблена спроба прийняття комплексного документа розвитку системи вищої юридичної освіти. У 2016 році створена Міністерством освіти і науки робоча група розробила проєкт Концепції [1]. А от уже у 2021 році, після серйозних дискусій комітет Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, схвалив рекомендації [2] комітетських слухань на тему розвитку юридичної освіти, що відбувались у листопаді 2020 року та підтримав проєкт Концепції розвитку юридичної освіти. Проте, до фінального схвалення та затвердження справа не дійшла.

Водночас держава таки спромоглася затвердити цілісну Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [3], яка містить п'ять стратегічних і двадцять п'ять операційних цілей, а основним очікуваним результатом її реалізації є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг.

Незважаючи на доволі кардинальні та системні зміни, що відбулись в цей період як у вищій освіті загалом, так і в вищій юридичній освіті зокрема,

суттєвої управлінської та змістовної трансформації юридичної освіти поки не відбулось. До невирішених системних проблем додалися проблеми ефективної організації освітнього процесу та збереження якості освіти внаслідок карантину, зумовленого COVID-19, а з лютого 2022 року і внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Значна частина і науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти вимушені були змінити місце свого проживання, що ускладнило доступ до освітнього процесу в силу відсутності технічних чи безпекових можливостей. Це також істотно ускладнило проходження практичної підготовки, та проведення повноцінних поточних та підсумкових атестаційних процедур, що в комплексі призвело до зниження якості підготовки студентів, зокрема і тих, які здобувають юридичну освіту.

Тут також треба відмітити, що держава реагує на виклики та намагається швидко приймати рішення [4], необхідні для збереження та подальшого функціонування системи вищої освіти в таких умовах, а міжнародна освітянська спільнота та уряди іноземних держав доволі активно допомагають Україні [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформування юридичної освіти досі залишається в полі зору освітніх експертів та фахівців з права. Ця сфера в цілому та окремі її елементи активно аналізуються і досліджуються як в рамках окремих вітчизняних, так і міжнародних проєктів. Поряд із наявними дослідженнями, які стосувались комплексної оцінки системи [6], проведена ціла низка аналітичних досліджень окремих її елементів. Так зокрема проведено ґрунтовні дослідження результатів вступу на правничу магістратуру у 2017, 2018 та 2020 роках, результатів вступних кампаній [7], оцінки корупційних ризиків в системі юридичної освіти [8] та оцінки сприйняття студентами правничих факультетів якості освіти [9]. Окремо також досліджується досвід іноземних держав стосовно впровадження окремих елементів системи вищої юридичної освіти, зокрема німецького [10] чи грузинського [11]. Кожне із цих та інших досліджень вмещує перелік необхідних, на думку авторів, кроків для проведення повноцінної трансформації системи вищої юридичної освіти чи окремих її елементів.

Водночас зустрічається і критичний погляд на хід і напрямки реформи правничої освіти і в цілому на вибрані підходи до її трансформації. Зокрема, Сергій Мудрук зазначає, що «раніше пропонувані версії реформування правничої освіти були приречені на не успіх через ігнорування пропонентами базових вимог здійснення циклу політики, ігнорування необхідних етапів, що передують успішному впровадженню ефективних регуляторних інтервенцій» [12, с. 156]. А Олег Подцерковний

вказує на те, що прийняття концепції і реалізація, виписаних в ній шляхів реформування призведе до жаклих наслідків у вигляді зниження рівня системних знань студентів, погіршення фінансового становища університетів та збільшення бюрократизації юридичної освіти [13].

Не дивлячись на неоднакове сприйняття змісту реформи юридичної освіти в цілому у суспільстві в певній мірі вибудувався консенсус щодо того, що система юридичної освіти в її сьогодиншньому вигляді має бути трансформована, змінена. Дискусії залишаються лише навколо можливих способів і методів такої трансформації.

Метою статті є окреслення основних аспектів та елементів трансформації системи юридичної освіти, починаючи з 2014 року, аналіз детермінант повільного реформування системи та визначення шляхів можливої її трансформації в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. За законом України «Про освіту» система освіти визначається як сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними. Ефективність функціонування системи залежить від того, наскільки усі її складові є збалансованими та наскільки якісно та ефективно побудовані та працюють.

Аналогічно, система юридичної освіти вміщує в собі усі елементи, притаманні системі освіти в цілому. Юридична освіта (освіта відповідного рівня за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право») здобувається на рівні фахової передвищої та вищої освіти, за освітньо-професійними, освітніми та освітньо-науковими рівнями освіти. Мережа закладів як фахової передвищої, так і вищої освіти вміщує понад 300 таких закладів. За спеціальністю 081 «Право» затверджено і бакалаврський і магістерські стандарти освіти, а здобуття освіти за цією спеціальністю очевидно має особливості, що обумовлені доступом до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання. Вступ на здобуття освіти за спеціальністю 081 «Право» має суттєві відмінності, зокрема через наявність Єдиного фахового вступного випробування, встановлених необхідних мінімальних значень конкурсного балу тощо. Також держава передбачила необхідність складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту по завершенні здобуття освіти на другому (магістерському) рівні за цією спеціальністю.

Спроби суттєвої комплексної трансформації окремої сфери освіти, навіть попри те, що це юридична освіта, поки зазнають краху. Серед причин цього процесу можна виділити:

1) відсутність комплексного бачення проблеми, не повне пропрацювання ризиків та наслідків охоплення;

2) політична неготовність до кардинального реформування;

3) лобювання інтересів окремих правничих шкіл, спільнот та органів державної влади.

Так чи інакше, наслідки, спричинені війною зумовили нагальну необхідність перегляду підходів до регулювання системи вищої освіти в цілому і юридичної освіти зокрема. Указом Президента [14] наприкінці квітня була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни, яка повинна напрацювати детальний План заходів з післявоєнного відновлення України, в тому числі і у сфері освіти і науки.

Трансформація системи юридичної освіти має відбуватися з врахуванням обставин в короткій та довгій перспективі. Безумовно інструменти, конкретні завдання та заходи різнитимуться кардинально в залежності від цього. В тих умовах, в яких опинились науково-педагогічні працівники, студенти та керівництво правничих шкіл через збройну агресію російської федерації проти України про повноцінну трансформацію говорити не можна. Проте в таких умовах управлінські рішення мають в першу чергу бути направлені на захист учасників освітнього процесу, а також на збереження якості освіти, наскільки це можливо. Водночас, уже зазнав трансформації порядок вступу до закладів вищої освіти у 2022 році, змінились підходи до регулювання академічної мобільності, порядок акредитації освітніх програм, а обсяги державного замовлення також очевидно будуть переглянуті. Заклади освіти намагаються в таких умовах змінювати зміст освітніх програм, змістовне наповнення навчальних дисциплін, форми та методи навчання, критерії оцінювання навчальних досягнень, а також форми атестації.

В середній та довгій перспективі без кардинальної трансформації системи юридичної освіти не обійтись. Тому вона має охопити всі її елементи:

А) складники, рівні, ступені та кваліфікації.

Попри бакалаврський та магістерський рівень вищої освіти, юридична освіта зараз здобувається на початковому рівні вищої освіти та на рівні фахової перед вищої освіти. Станом на 1 січня 2022 року в Єдиній державній електронній базі з питань освіти відображено, що здобувачами освіти за спеціальністю 081 «Право» є 92468 осіб, з них здобувають ступінь бакалавра – 58562 осіб, магістра – 14678 осіб, молодшого бакалавра – 118 осіб, фахового молодшого бакалавра – 12491 особа, молодшого спеціаліста – 6618 осіб та спеціаліста – 1 особа. За спеціальністю 293 «Міжнародне право» – 4660 осіб, з них бакалавра – 4087 осіб, магістра – 553 особи та молодшого бакалавра – 20 осіб. Водночас значна частина здобувачів в ЄДЕБО

не відображена, оскільки вони здобувають освіту у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за кошти державного бюджету.

Трансформацію цього елементу системи юридичної освіти передбачається здійснити шляхом запровадження наскрізної магістерської підготовки юристів, і в перспективі відмовою від можливості здійснювати підготовку на інших рівнях як вищої, так і фахової передвищої освіти. Аргументами на користь цієї ідеї є те, що, по-перше велика кількість кваліфікаційних вимог до правничих посад, передбачають законодавчо наявність магістерського ступеня, по друге, переважна більшість випускників бакалаврату прагнуть продовжити здобуття юридичної освіти на магістерському рівні. Крім того до переваг відносять такі: забезпечує ступенем вищої освіти, необхідним для доступу до регульованих правничих професій; завдяки тривалому періоду навчання забезпечує повноцінне охоплення програми підготовки правника; пропонує когерентну програму підготовки; унеможливає перехресний вступ, а студентам не доводиться двічі складати вступні та випускні іспити, двічі готувати й захищати кваліфікаційні роботи; забезпечує від надмірно вузької спеціалізації навчання на магістратурі [15, с. 24]. Водночас, окремими експертами та науковцями наводяться аргументи і проти запровадження наскрізної магістратури.

Очевидно є обґрунтованою відмова від підготовки юристів на рівні фахової передвищої освіти. Здобуття освіти за цим рівнем не гарантує сьогодні особі професійних прав, не дивлячись на те, що фаховий молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь. Крім того, значна частина випускників коледжів продовжують здобуття вищої освіти на рівні бакалавра, рідше молодшого бакалавра. Та і в цілому, сутність правничої професії за своїм розумінням та змістовним наповненням, місією не передбачає здобуття кваліфікацій поза межами вищої освіти.

Те ж стосуватиметься і рівня молодшого бакалавра, відмова від якого є обґрунтованою через непопулярність цього рівня вищої освіти взагалі, і для юридичної освіти зокрема.

Б) мережа закладів освіти.

Ключовим питанням якісної та ефективної трансформації системи юридичної освіти є оптимізація мережі закладів освіти, які здійснюють підготовку правників. Це комплексне питання, оскільки має значення для усієї системи вищої освіти, а тому повинні бути розроблені чіткі критерії, за якими така оптимізація можлива, з врахуванням обсягів фінансування в умовах воєнного стану, факту переміщення закладів освіти з територій, які тимчасово окуповані та де ведуться бойові дії.

Оптимізація мережі, в першу чергу здійснюватиметься через об'єднання університетів, їх укрупнення, створення більшої потужних, що дає

перспективи оптимізувати фінансування, організаційні структури, а також дає більші можливості для міжнародної конкуренції.

Низка загальних підходів до оптимізації мережі закладів вищої освіти запропоновано в аналітичному огляді мережі державних закладів вищої освіти. Автори доходять висновку, що «національна мережа ЗВО потребує оптимізації з огляду на домінування малопотужних закладів, які не спроможні забезпечити необхідну якість освіти, часто дублюють підготовку в одному місті, готують фахівців за спеціальностями, які не відповідають профілю закладу, натомість споживають значні ресурси» [16, с. 7].

Безперечно, що питання оптимізації мережі прямо корелює з проблемою перегляду складників, рівнів та ступенів за якими можна готувати юристів. Відмова від підготовки правників на рівні фахової передвищої освіти виключить з цього процесу коледжі, як заклади фахової передвищої освіти і потенційна мережа буде скорочена більше ніж на 100 закладів освіти (за даними ЄДЕБО 117 закладів освіти мають ліцензію фахової передвищої освіти для підготовки фахівців за спеціальністю 081 «Право»). Крім того, в цьому процесі важливо трансформувати і мережу відокремлених структурних підрозділів університетів. І в цьому напрямку певні кроки уже зроблено. Зокрема, наприкінці 2019 року було законодавчо встановлено, що територіально відокремлені структурні підрозділи закладів вищої освіти в містах Києві, Харкові, Львові, Дніпрі та Одесі, що функціонують на день набрання чинності цим Законом, мають бути реорганізовані або припинені до 1 липня 2021 року рішенням закладів вищої освіти або їх засновників. В системі юридичної освіти територіально відокремлених структурних підрозділів багато. За даними з ЄДЕБО із 310 закладів, які мають ліцензії вищої освіти на підготовку фахівців за спеціальністю 081 «Право», 85 – відокремлені структурні підрозділи.

Оптимізація мережі має також торкнутись і закладів зі специфічними умовами навчання. Такі заклади освіти, мають зосередитись на ґрунтовному виконанні їх основної місії та мети існування – повноцінному забезпечення підготовки кадрів для потреб органу державної влади, але лише в цих галузях знань, в яких дійсно є потреба і з яких випливає необхідність специфічної підготовки. Такі заклади освіти мають зосередитись на підготовці фахівців в галузі знань «Цивільна безпека», і поступово припинити підготовку в галузі знань «Право».

В) освітні стандарти та освітні програми.

Освітні стандарти мають визначальне значення для вищої освіти, оскільки за законом якість вищої освіти, це, в першу чергу, відповідність умов провадження освітньої діяльності

та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти. На жаль, навіть в сьогоднішній системі юридичної освіти не всі стандарти розроблені та затверджені. Не має освітніх стандартів для освітньо-наукового рівня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», а зі спеціальності 293 «Міжнародного права» освітніх стандартів не має взагалі.

Розробка освітніх стандартів прямо корелює з обраною системою підготовки правників. Очевидно, що при умові впровадження наскрізної магістратури для цього повинен бути розроблений і затверджений окремий освітній стандарт, що визначатиме чіткий і обґрунтований перелік компетентностей та програмних результатів навчання, якими повинна володіти особа з вищою юридичною освітою.

Поряд із стандартами, мають оновлюватись освітні програми підготовки правників з врахуванням сьогоднішніх викликів та потреб держави та суспільства.

Г) нормативно-правове регулювання

Для впровадження необхідних змін в процесі трансформації системи юридичної освіти є необхідним розробка і якісних нормативно-правових актів. Під час цієї роботи може виявитись, що нормативне регулювання системи юридичної освіти ЗУ «Про вищу освіту» є недостатнім і є потреба розробки окремого законодавчого акта. Нагадаємо, що спроба прийняття окремого закону про юридичну освіту була у 2017 році, проте далі реєстрації законопроекту у парламенті справа не пішла, а в процесі обговорення основного та альтернативного законопроектів, висловлювались заперечення про необхідність окремого закону саме для юридичної освіти.

Водночас необхідно констатувати, що вища юридична освіта чи не єдина яка не тільки зазначається у Конституції України, але і має закріплення в цілій низці законів, як необхідна для доступу до посад в сфері судівництва, адвокатури, прокуратури, нотаріаті, антикорупційних органах, національній поліції та інших правоохоронних органах. Це визначає суттєву відмінність від інших сфер. Крім того, сьгодні чотири окремих закони дають визначення вищої юридичної освіти, зокрема закони «Про судоустрій та статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру» та «Про Національне антикорупційне бюро». Масштаб і визначальна сутність правничої професії для держави може розглядатись, як достатня підстава для розробки окремого закону про юридичну освіту.

Існування двох паралельних систем юридичної освіти – загальної (МОН) та специфічної (МВС та інші органи) зумовлює часто проблеми і в нормативному регулюванні. Наприклад, в законі «Про вищу освіту» визначено, що прийом на навчання

до закладів вищої освіти здійснюється на конкурсній основі відповідно до Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Натомість, законом «Про національну поліцію» встановлено, що порядок добору, направлення та зарахування на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, встановлює Міністерство внутрішніх справ України. Проте, до переліку повноважень державних органів, до сфери управління яких належать заклади із специфічними умовами навчання, визначеного п. 4 ст. 13 закону «Про вищу освіту», повноваження розробляти свої правила добору чи прийому не входять. Тому тут наявна колізія в нормативно-правовому регулюванні питань доступу до вищої юридичної освіти.

Підзаконне нормативне регулювання системи юридичної освіти також повинно відповідати високим стандартам. Окрім підзаконних актів, які створюються окремими органами державної влади, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, доволі часто Міністерство освіти вдається до такої форми регулювання, як надсилення листів. Наприклад, у 2021 році листами міністерства була змінена форма атестації з Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) на форму, яку заклад визначатиме самостійно, хоча проведення ЄДКІ передбачено освітнім стандартом, затвердженим наказом, а положення про заборону перехресного вступу, визначене стандартом та умовами прийому, затвердженими наказами, також було скасовано відповідним листом.

Тому в процесі трансформації системи юридичної освіти, нормативно-правове регулювання усіх елементів має бути оптимізовано шляхом відміни неактуальних, застарілих актів, або таких які суперечать принципам університетської автономії, а ті, що розроблятимуться повинні відповідати високим стандартам нормотворчої техніки.

Висновки. Початок війни у 2014 році зумовив необхідність трансформації системи вищої освіти в цілому та вищої юридичної освіти зокрема. Попри суттєві зміни, які відбулися в державному регулюванні системи вищої юридичної освіти освітні експерти визначають низьку якість підготовки правників, а наявна система юридичної освіти не в змозі гарантувати і забезпечувати здобуття юридичної освіти належної якості. Проблема загострилась після початку активної фази збройної агресії російської федерації проти України, що пов'язано з вимушеним переміщенням великої кількості здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників і переміщенням закладів освіти, неможливістю здійснювати якісно освітній процес та забезпечувати якість освіти на високому рівні.

Тому трансформація системи юридичної освіти в післявоєнний період має відбуватися комплексно, що охоплюватиме перегляд та повноцінну зміну усіх елементів системи, від рівнів, ступенів, за якими здобуватиметься юридична освіта до нормативно-правового регулювання, яке необхідне для цього процесу.

Найважливіша мета трансформації системи юридичної освіти – створити таку систему, яка б забезпечувала підготовку юристів з високим рівнем теоретичних знань та практичних навичок, а учасники системи, в першу чергу заклади вищої освіти, стали потужними освітніми, науковими та інноваційними центрами, що мають достатній обсяг організаційних, фінансових та кадрових ресурсів для здійснення якісної підготовки правників та задоволення інших потреб суспільства.

Література

1. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT2731>
2. Про затвердження Рекомендацій слухань в Комітеті на тему: «Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми та перспективи»: рішення від 14 квітня 2021 року. URL: <https://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/37844.pdf>
3. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->
4. Шемелинець Іван. Здобуття юридичної освіти в умовах війни: як змінюється підготовка юристів в нових реаліях? URL: <https://dejure.foundation/tpost/frp4aji9b1-zdobuttya-yuridichno-osviti-v-umovah-vini>
5. Impact of the Russian Federation's invasion of Ukraine on the Ukrainian higher education sector. Briefing, European University Association. April, 2022. URL: https://www.eua.eu/downloads/publications/briefing_impact%20of%20the%20russian%20federations%20invasion%20of%20ukraine%20on%20the%20ukrainian%20higher%20education%20sector.pdf
6. Стан юридичної освіти і науки в Україні. Звіт за результатами дослідження, проведеного за сприяння Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. 2010. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/d/108309.pdf>
7. Шемелинець Іван, Грищенко Катерина. Вступна кампанія 2020 на здобуття юридичної освіти за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право». URL: <https://dejure.foundation/library/vstupna-kampania-na-yurosbitu-2020>
8. Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків у сфері правничої освіти в Україні. Програма USAID «Нове правосуддя». 2021. 53 с.
9. Якість вищої юридичної освіти та освітнього середовища правничих шкіл України в оцінках студентства: актуальні проблеми та шляхи розв'язання. Звіт за результатами соціологічного опитування. Програма USAID «Нове правосуддя». 2021. 85 с.
10. Біла книга з реформування української юридичної освіти Київ: Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка», 2015. 360 с. URL: http://zdr.knu.ua/images/2015/2015-06/26/Bila_knyga.pdf
11. Гігаурі А., Грищенко К., Тактакішвілі Ч., Шемелинець І. Навчання поліції та правнича освіта: досвід Грузії та можливі уроки для України. Київ, 2021. 39 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HuHC3jgmUsBa2rY6BdY1gxWZJ1Da6z3a/view>
12. Мудрук С.О. Єдине фахове вступне випробування у контексті аналізу регуляторних впливів та ефективності освітньої послуги.: Київ: Видавництво «Компанія ВАІТЕ»: 2021. 176 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/509042.pdf>
13. Подцерковний О. Чи спирається проєкт Концепції розвитку юридичної освіти на досвід країн Заходу? *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/145777-chi_spiraetsya_proekt_koncepcii_rozvitku_yuridichnoi_osviti_.html
14. Питання національної ради з відновлення України від наслідків війни: указ Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
15. Грищенко К., Крейденкова В., Шемелинець І. Наскрізна фахова підготовка правників: переваги, недоліки, міжнародний аспект. Київ. 2021. 28 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1HuHC3jgmUsBa2rY6BdY1gxWZJ1Da6z3a/view>
16. Кремень, В. Г., Луговий, В. І., Саух, П. Ю., & Таланова, Ж. В. (2022). МЕРЕЖА ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>